9 Σεπτεμβρίου 2020

Ο ήρωας Εμμανουήλ Παπαμανώλης

Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Γλυπτική, Ζωγραφική & Αγιογραφία και Φωτογραφία / Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

του Μανώλη Δημελλά

Με το κοντάκι του όπλου να στάζει φρέσκο αίμα έδωσε μια στην πόρτα, έπειτα απομακρύνθηκε μάλλον αυτάρεσκα από το στενό κελί.

Άραγε ο βίαιος Ιταλός αξιωματικός ένιωθε τίποτε μέσα στη ψυχή του;

Μπα, για κείνον δεν υπήρχε θέμα, ήταν όλα καμωμένα σωστά.

Λίγες στιγμές νωρίτερα, μόλις είχε αντικρύσει τη ζωγραφιά του 24χρονου φυλακισμένου.

Μια πελώρια ελληνική σημαία έστεκε περήφανη στο εσωτερικό της σιδερένιας πόρτας της φυλακής, αυτό δεν το άντεξε. Άρπαξε τον φυλακισμένο και τον χτύπησε αλύπητα. Μα που είχε βρει τόσο θάρρος αυτό το παλικάρι; Ήταν ο γνωστός Καρπάθιος Μανώλης Ν. Παπαμανώλης, ο φάκελος 897 έκλεινε οριστικά.

Ήταν Ιούνιος του 1938, από τότε μετράμε 7 σβησμένες δεκαετίες. Όμως ο ήρωας της ιστορίας έχει ένα μοναδικό χάρισμα, μοιάζει να παγώνει το χρόνο, τον κάνει να ντρέπεται για τα καμώματα των ανθρώπων, να δυσφορεί με τις ασχήμιες του πολέμου.

Άθελα μου, κολλάω πάνω στα έργα του Ολυμπίτη καλλιτέχνη.

Τα πορτραίτα του εξακολουθούν να αφηγούνται το δράμα και ταυτόχρονα το μεγαλείο της ζωής του. Πρόσωπα που στέκουν αγέρωχα, φωνάζουν, πως όσα κι αν τράβηξε, ο δημιουργός, εκείνος που τους έδωσε πνοή, θα εξακολουθούν να μυρίζουν ανεξαρτησία, λεφτεριά, δικαιοσύνη.

Το αποτύπωμα του είναι μόνο η αφορμή, θέλει να σταθούμε σε αξίες που θεωρούμε λίγο-πολύ δεδομένες και αδιαπραγμάτευτες, όμως ακόμη τις παλεύουμε.

Δεν ήταν μονάχα το εξαιρετικό του ταλέντο, κυρίως ήταν η αδήριτη ανάγκη για ελευθερία, αυτή του έδινε φτερά, τον έκανε να μη λογαριάζει το κόστος και όταν έφτανε στα όρια, τότε ο Μανώλης έβρισκε δύναμη για να παρηγορήσει τους ανθρώπους του!

ΚΑΛΛΙΌΠΗ ΜΑΛΛΌΦΤΗ
Όλυμπος Καρπάθου
Ο Μανώλης Παπαμανώλης είναι παιδί της Ολύμπου Καρπάθου, γεννήθηκε ανήμερα των Θεοφανείων του 1919. Πρωτογιός του μάστορα της πέτρας, Νικόλαου Παπαμανώλη και της Άννας Κωστή Μηνά Κωστή, τον ακολούθησαν τέσσερα αδέλφια.
Μετά το δημοτικό σχολείο στο χωριό θα βρεθεί στο Πανορμίτειο Γυμνάσιο της Σύμης και στη συνέχεια στο Α Γυμνάσιο Πειραιά, τη σημερινή Ιωνίδειο σχολή. Εκεί ξεχωρίζει για το ήθος και την απόδοση του, ως αριστούχος κερδίζει ακόμη και χρηματικό έπαινο 1.000 δραχμών.
Αρχικός στόχος ήταν οι σπουδές στο Πολυτεχνείο Αθηνών, όμως η αγάπη του, αφενός για την ζωγραφική και αφετέρου η πατριωτική-αντιιταλική δράση του, σε συνδυασμό με το άτρωτο ελεύθερο πνεύμα του, θα καθορίσουν την πορεία του.
Στην Αθήνα σύντομα οργανώνεται στην «Δωδεκανησιακή Νεολαία», με άμεσο αποτέλεσμα το φακέλωμα και τη σταθερή παρακολούθηση του από τους Ιταλούς. Κάτι που επιτυγχάνεται αρχικά με τις επιστολές, που στέλνει στην οικογένεια του, εκείνες ανοίγονται και λογοκρίνονται.
Δεν είναι ο μοναδικός «τιμωρημένος» Καρπάθιος, που του απαγόρευσαν το ταξίδι

του στο νησί. Κάτι αντίστοιχο, την ίδια περίοδο, έζησε ο Οθείτης ποιητής και ζωγράφος Βάσος Χανιώτης, μάλιστα εκείνος έφτασε στο λιμάνι της Καρπάθου και του απαγόρευσαν την έξοδο του από το καΐκι, έτσι γύρισε πικραμένος στον Πειραιά!

ΦΩΤΟΓΡΆΦΗΣΗ ΓΙΏΡΓΟΣ Μ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΆΔΗΣ
Άνοιξη, Εμμ. Ν. Παπαμανώλη, ιδ. συλλογή Κων. Παπαμανώλη

Ο Παπαμανώλης θα τα καταφέρει, επιστρέφει στη γενέτειρα Κάρπαθο στις 6 Αυγούστου του 1936. Λίγο καιρό αργότερα ζητά επίσημη άδεια από τις ιταλικές αρχές, ώστε να ταξιδέψει στην Ρώμη, με σκοπό να σπουδάσει καλές τέχνες, να διδαχτεί τη λατρεία του, τη ζωγραφική.
Οι Ιταλοί αρνούνται ένα τέτοιο ταξίδι, δεν αφήνουν περιθώρια ελευθερίας, επιτηρούν τα βήματα του και δεν ήταν δύσκολο να εντοπίσουν τον πατριωτισμό που ξεχείλιζε από μέσα του.
Τον Αύγουστο του 1938, έπειτα από πολλές ταλαιπωρίες, ακόμη και φυλάκιση στην Κοσκινού της Ρόδου, ο Μανώλης επιστρέφει και αυτή τη φορά κρατείται στην πρωτεύουσα του νησιού, στα Πηγάδια.
Χαραμάδα ελπίδας ο Δεσπότης Γερμανός, που εμπιστεύεται τον νέο, τον ξεχωρίζει για το ήθος, διακρίνει το ταλέντο του, έτσι του αναθέτει την εικονογράφηση του μητροπολιτικού ναού. Ο λιγομίλητος, ταπεινός και μετρημένος Μανώλης βρίσκει ευκαιρία, ξεφεύγει και αφιερώνεται στην τέχνη που λατρεύει.
Ζωγραφίζει, νιώθει τα σχέδια του και δε θα μπορούσε να γινόταν διαφορετικά, μέσα στην εκκλησία, ακόμη μια φορά, βγάζει τον πατριωτισμό του και εκτίθεται. Στα σχέδια του οι στρατιώτες φορούν ρωμαϊκή περιβολή και έχουν έντρομα, από τον φόβο, τα χαρακτηριστικά στα πρόσωπα τους.
Το πράγμα μπερδεύεται, αυτή τη φορά οι κατακτητές Ιταλοί αγριεύουν, δε θα χαριστούν στον νεαρό αντάρτη Καρπάθιο που τους παρουσιάζει με το μικρό τους ανάστημα.
Στις 2 Σεπτεμβρίου 1938 αφαιρούν την ταυτότητα του και τον εξορίζουν 2 χιλιόμετρα από την Όλυμπο, στην περιοχή Πέρα Παναγιά. Δε σταματούν εκεί, κουρεύουν το παλικαράκι γουλί, γράφουν με έναν ηλιακό φακό στο μέτωπο του «vivaItalia» και του απαγορεύουν τις επαφές με τους συγχωριανούς του.

ΦΩΤΟΓΡΆΦΗΣΗ ΜΆΝΟΣ Μ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΆΔΗΣ

Ο Άρχων Μιχαήλ, Εμμ. Ν. Παπαμανώλης, ιδ. συλλογή Νικολάου Γ. Τσαμπανάκη

Έναν χρόνο θα μείνει στο χωριό του, για τον 19χρονο Μανώλη θα είναι πικρός μα γόνιμος, θα αφοσιωθεί στην τέχνη του καταφέρνοντας να φτιάξει εξαιρετικές δημιουργίες. Τα έργα του στην οικογενειακή εκκλησία της Πέρα Παναγιάς είναι στην ουσία και οι φίλοι του καλλιτέχνη, αφού όπως επισημαίνει ο ανιψιός του Νίκος Παπαμανώλης:
«Πολύ γρήγορα απομονώνεται από το περιβάλλον του, καθώς αδυνατεί να βρει οποιοδήποτε κοινό σημείο αναφοράς με τους περισσότερους συγχωριανούς του, οι οποίοι, ανίκανοι να τον κατανοήσουν τον αποκλείουν».
Ανάμεσα στις ιστορίες, που ακούγονται, είναι και εκείνη μιας παράξενης εικόνας, που ζωγράφισε ο Μανώλης στην Πέρα Παναγιά. Πρόκειται για τον Αρχάγγελο Μιχαήλ, που για κάποιους έμοιαζε στο Χάρο, ενώ για κάποιους άλλους σε έναν τσολιά πολεμιστή. Κρατούσε ένα σπαθί, ενώ είχε την ελληνική σημαία στο στήθος του. Ο μύθος λέει ότι αυτή η τοιχογραφία ήταν τόσο επιβλητική που έγινε αιτία να αποβάλει μια έγκυος! Οι δε Ιταλοί αμέσως μόλις την είδα την κατέστρεψαν.
Τον Οκτώβριο του 1939, μετά από ανεπιτυχείς προσπάθειες, ο Παπαμανώλης καταφέρνει ένα εξαιρετικά τολμηρό εγχείρημα, να δραπετεύσει από την Κάρπαθο.
Μαζί με τον συγχωριανό του Γιώργη Γιωργάκη, πήραν μια βάρκα από τη Βρουκούντα, ταξίδεψαν 200 ν.μ., πότε με το πανί και πότε με κουπιά, πέτυχαν να περάσουν τον κάβο Σίδερο και να δέσουν στη Σητεία.
Για τους Ιταλούς ήταν ένοχος, για κλοπή βάρκας και παράνομη μετανάστευση, όμως ο Παπαμανώλης έχει φτάσει στην Αθήνα και με την κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου δε θα διστάσει, βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των μαχών.

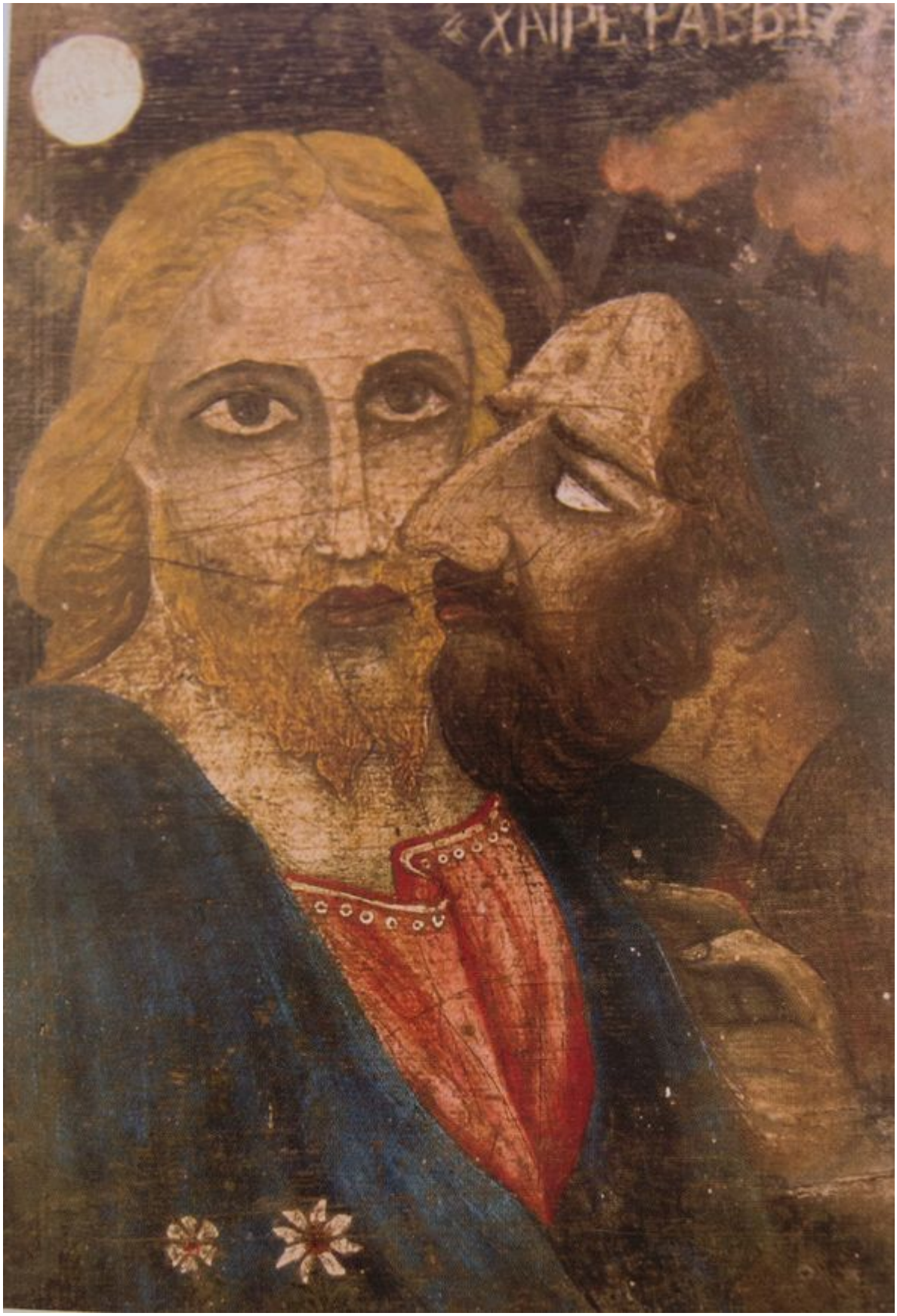

ΦΩΤΟΓΡΆΦΗΣΗ ΓΙΏΡΓΟΣ Μ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΆΔΗΣ
Το φιλί του Ιούδα, Εμμ. Ν. Παπαμανώλης, ιδ. συλλογή Ιωάννου Ε. Σακέλλη

Δεν είναι ξεκάθαρο αν πολέμησε στο Σύνταγμα Δωδεκανησίων ή μέσα από τις

γραμμές του τακτικού Στρατού, όμως έχει μικρή σημασία μπροστά σε μια τόσο μεγάλη απόφαση.
Ας σημειώσουμε ότι η Κάρπαθος έδωσε 311 εθελοντές στο Σύνταγμα Δωδεκανησίων, με τους περισσότερους από αυτούς να ξεκινούν από τα νταμάρια της Πεντέλης και να κατάγονται από το χωριό Μενετές.
Για τον Μανώλη Παπαμανώλη ξεκίνησε η αντίστροφη μέτρηση, πιάνεται αιχμάλωτος και από το 1941 βρίσκεται φυλακισμένος στην πόλη Udine. Πρόκειται για την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας, που έχει ποινή τον θάνατο. Ο νεαρός Καρπάθιος ήταν Ιταλός υπήκοος που πολεμούσε με τις γραμμές του εχθρού, ήταν με τους Έλληνες!
Στο τέλος του 1942 επιστρέφει στην Ελλάδα, αρχικά από τις φυλακές Αβέρωφ και στη συνέχεια, στις 3 Γενάρη 1943, οδηγείται στην Ρόδο, όπου γράφετε και το τέλος του. Αρχικά στις αγροτικές φυλακές του νησιού, στη συνέχεια, ακόμη μια φορά αιτία ήταν κάποιο από τα σχέδια του, τον μεταφέρουν στις φυλακές casermaregina, δηλαδή τις φυλακές των βαρυποινιτών.
Βασανίστηκε, αρρώστησε από φυματίωση, όμως αιτία του τελευταίου άγριου ξυλοδαρμού του ήταν ακόμη ένα από τα ολοζώντανα έργα του. Σύμφωνα με μαρτυρίες συγκρατουμένων του, τελευταίο σχέδιο του Μανώλη ήταν μια ελληνική σημαία στην πόρτα του κελιού του. Κάποιος φασίστας, Ιταλός αξιωματικός, εκνευρίστηκε με αυτό το σχέδιο, γύρισε το όπλο του και τον χτύπησε στο κεφάλι. Τον μετέφεραν στο νοσοκομείο ReginaElenaκαι εκεί άφησε την τελευταία πνοή του.
Ήταν Δευτέρα, 28 Ιούνη 1943, οι Ιταλοί θαρρούσαν πως τα είχαν καταφέρει μια για πάντα, έσπασαν τον Καρπάθιο που είχε την Ελλάδα, την έννοια ελευθερία και την αντίσταση στο αίμα του.
Ο Παπαμανώλης πρώτα από όλα πάλεψε με το κατεστημένο της εποχής, ξεπέρασε τους αυστηρούς κανόνες του νησιού του ανοίγοντας το προσωπικό του μονοπάτι.
Ολομόναχος σήκωσε με το τρόπο του ανάστημα, συγκρούστηκε με τους κατακτητές, είχε αρωγό το ταλέντο, τη δύναμη και τη φλόγα των νιάτων του, που κι αυτά δε δίστασε να τα προσφέρει απλόχερα στην πατρίδα, όμως δεν πρόλαβε να την αγναντέψει λέφτερα.
Πέρασαν 76 χρόνια από τον θάνατο του, μπορεί να αλλάξαμε αιώνα, να λέμε πως γινήκαμε λίγο πιο σοφοί, όμως οι δημιουργίες του νεαρού Μανώλη μοιάζουν με μικρές διψασμένες πατρίδες.
Όπως πολύ πετυχημένα υπογραμμίζει ο επίσης σπουδαίος Καρπάθιος ζωγράφος, ο Μάνος Αναστασιάδης, «μέσα στο έργο του λαϊκού καλλιτέχνη έχει καταγραφεί η ομαδική ψυχή, το συλλογικό υποσυνείδητο, οι πόθοι, τα βιώματα ενός ολόκληρου λαού…Ο Μανώλης Παπαμανώλης μέσα του ήταν πάντοτε λέφτερος».

ΦΩΤΟΓΡΆΦΗΣΗ ΓΙΏΡΓΟΣ Μ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΆΔΗ
Παναγία και βρέφος, Εμμ. Ν. Παπαμανώλη, ιδ. συλλογή Κωστή Μ. Πρωτόπαπα

Σε ένα παράλληλο σύμπαν η ζωή και το έργο του Μανώλη Ν. Παπαμανώλη, όπως

και των υπολοίπων αγωνιστών της Καρπάθου, τόσο της προεπαναστατικής περιόδου όσο και εκείνων που ξεσηκώθηκαν την 5ητου Οκτώβρη 1944, θα ήταν φωτεινά παραδείγματα στις σελίδες σχολικών βιβλίων. Θα αρκούσε μια ασήμαντη αφορμή για να ζωντανέψουν, να διδάξουν, ακόμη μια φορά, τον ιερό τους αγώνα.

Πηγές Εμμανουήλ Ν. Παπαμανώλης, ο ήρωας και ζωγράφος,
Κ. Μηνά, Ν. Παπαμανώλη, Μ. Αναστασιάδη Κέντρο Καρπαθιακών Ερευνών
Σειρά Αυτοτελών εκδόσεων – Αριθ. 3 Ρόδος 2007
Χορηγός Σύλλογος Ολυμπιτών Ρόδου «Η Βρυκούς»
Οφείλουμε θερμές ευχαριστίες στον καθηγητή Κωνσταντίνο Μηνά γιατί ήταν εκείνος που βρήκε τον απόρρητο φάκελο τον οποίο τηρούσε η Υπηρεσία Ασφαλείας της Ιταλικής διοίκησης Δωδεκανήσου και τον παρουσίασε στην βιογραφία του ζωγράφου.
Καλλιόπη Παπαμανώλη

Πηγή: karpathiakanea.gr